

Literatura medieval

1. Context sociocultural

Context històric

L'edat mitjana comença amb la caiguda de l'Imperi romà d'Occident al 476 i finalitza el segle XV amb l'eclosió del Renaixmanet. El Renaixmanet es un parèntesi entre la civilització gregollatina i l'esperit d'aquesta civilització. La ideologia dominant va ser la fe cristiana amb una visió teocèntrica, es a dir, que Déu és l'eix vertabrador de l'existència humana.

Occident va ser invadida mots cops, per els bàrbars, àrabs, van ser enriquidors, ja que van aportar avanços tècnics i una nova organització política i social anomenada societat feudal, on hi havia el rei o pel papa; classes privilegiades: la noblesa i el clergat; i les classes populars, és a dir, la gent que treballava.

Senyors feudals i cavallers

La noblesa estava representada pel senyor feudal, el qual el rei li concedia la possessió de terres, que eren conreades per vassalls.

La cavalleria feu un estament paramilitar lligat al sistema de jerarquització feudal. El cavaller posseïa un cavall i armes, i estava al servei d'un senyor feudal.

Els monestirs

Junt amb la noblesa el clergat era l'estament privilegiat. L'Església com a representat de Déu a la terra, tenia la funció de guia moral i ideològica de la comunitat. I era la transmissora de la cultura llatina a Occident tasca que feien els monjos, que vivien als monestirs i la seva funció era fer còpies escrites a mà sobre pergamins i van crear biblioteques i van perfeccionar l'escriptura dels manuscrits. Els monestirs eren centres importants econòmics i culturals en els nuclis de població, i a vegades feia la funció d'escola.

A partir del segle XI els monestirs i les esglésies es construïen en seguint cànons de l'art Romànic.

Les ciutats

A partir de el segle XII van començar a guanyar importància les ciutats, protegides en muralles situades a prop d'un castell, i es van convertir en centre d'intercanvi comercial. A la ciutat i vivien els burgesos, que eren comerciants i artesans bàsicament. Els habitants de les ciutats van construir catedrals lligades en l'art Gòtic. Al principi del segle XIII es van crear les primeres universitats, que recollien l'herència educativa i investigadora dels monestirs.

Formació de les llengües vulgars

A l'edat mitjana es produeix la transformació del llatí amb diferents llengües romàniques. Les llengües germàniques i cèltiques, que no provenen del llatí tot i haver rebut la seva influència, també van experimentar grans canvis. No obstant això, el llatí va continuar sent durant molt de temps la llengua del prestigi.

Literatura oral i literatura escrita

A Occident només s'escrivía en llatí. Però a els joglars que entretenien al públic de manera oral ho feien amb la llengua vulgar. A partir del segle XII comencen a aparèixer els primeres textos escrits íntegrament en llengua catalana.

2. La poesia trobadoresca

Catalunya i Occitània

Els territoris catalans van experimentar grans transformacions a l'edat mitjana. Abans del segle IX hi havia nou comtats catalans vassalls dels monarques francesos, per sota de Borrell II, després es van independitzar i el títol de comte es va convertir en hereditari.

La literatura trobadoresca va ser la manifestació més electa de la societat feudal. La literatura trobadoresca era elitista, hermètica i força convencional, en canvi, els burgesos plantejaven una poesia crítica, escèptica i realista. S'iniciarà, així el procés de desprovençalització que va finalitzar al segle XV.

La poesia trobadoresca

Va néixer a les corts occitanes a la primera meitat del segle XII. Poesia vulgar i de temàtica profana, va representar un gran canvi en vers l'anterior. Aquesta relacionada amb la vida de la noblesa en els castells medievals, estava molt lligada a la societat que la va crear: reflecteix les lluites i la problemàtica de l'època, els grans ideals i la religiositat del món medieval.

Trobadors i joglars

Els poetes escrivien en provençal eren anomenats trobadors, autors de la música que acompanyava les poesies. Les obres dels trobadors solien ser difoses pels joglars.

Estils i perceptives

Els nombrosos punts que tenien en comú els trobadors, s'en poden diferenciar dos grans grups, segons l'estil: poden ser trobar clus hermètic i obscur. O també poden ser trobar lèu senzill i clar. Tan les unes com les altres tenen unes normes molt estrictes de rima, de forma estròfica i temàtica.

L'amor cortès

La temàtica central de la poesia trobadoresca és l'amor. L'amor com els altres temes, reflecteix la societat feudal, les seves normes i la seva estructuració.

Gèneres trobadorescos

Principals gèneres trobadorescos

La cançó: és de gènere amorós per excel·lència.

La pastorel·la: és un diàleg que normalment té lloc en un camí.

La dansa: és una composició amorosa que presenta una part central, cantada per un solista, i un refrany.

- L'albada: manifesta felicitat dels enamorats per l'arribada del dia que fa possible que es trobin.

El sirventès: és un poema satíric en el qual el trobador manifesta odi o enemistat envers una persona.

El plany: és un elogi fúnebre en record de la desaparició del senyor o d'un amic.

Trobadors catalans

Berenguer de Palol,

Guillem de Berguedà,

Guillem de Cabestany,

Guillem de Cervera.

Ramon Llull

Vida

Ramon Llull nasqué entre el 1232 i el 1235 a la ciutat de Mallorca. Provenia d'un llinatge català de Barcelona que s'havia establert a l'illa de Mallorca a partir del 1231.

Molts aspectes de la seva vida els coneixem gràcies a la Vida coetània, biografia narrada per Lull i transcrita per un deixeble seu . Així, sabem que fou senescal de Jaume II i que es casà amb Blanca Picany. Un fet decisiu s'escaigué pels volts de 1265: unes aparicions de Jesucrist determinaren la súbita conversió de Lull. Aleshores, abandonant la família, amistats i càrrecs, emprengué una nova vida guiada per tres objectius: la conversió d'infidels ; la composició de llibres per tal de difondre l'ideal cristià primitiu, i la creació d'escoles on poder formar en llengües orientals (sobretot àrab) els futurs missioners. L'assoliment d'aquests tres objectius exigí a Lull una enorme activitat. Així, successivament o simultàniament, a part de dedicar-se a l'estudi, redactà les seves obres, fundà monestirs, assistí a la Universitat de París i efectuà llargs i freqüents viatges per l'Occident cristià , o, amb propòsit missioner, pel nord d'Àfrica. Finalment, en un intent que el papa i els prínceps cristians compartissin els seus projectes, assistí, el 1311, al concili de Viena del Delfinat. El fracàs d'aquesta gestió és narrada al poema "Lo Concili". Lull morí, amb tota probabilitat, el 1316.

Parlarem de 3 etapes a la vida de Ramon Llull:

-Del naixement als 30 anys:

Als 25 anys es casa amb Blanca Picant de la qual tindrà 2 fills, un fill i una filla. Als 14 anys va ser patge de Jaume I. De patge va passar a ser mestre de Jaume II i de mestre va passar a ser majordom de Jaume II.

Gràcies a la posició i d'educació va viure una vida de plaer perseguint qualsevol cosa que se li presenti al davant.

-1263 quan té 32 anys:

S'inicia la seva vida espiritual. Segons ell explica que mentre escrivia una poesia amorosa en occità va tenir 5 visions de Jesucrist crucificat. A partir d'aquí deixa a la seva dona i els seus fills i abandona també el món carnal i dedica 10 anys a preparar la seva teoria religiosa, ètica o moral.

-Canvi i preparació:

És l'etapa de transformació espiritual. Comença aquesta etapa de formació en la qual Lull prendrà totes les eines necessàries que farà que ell passi a ser de un cavaller libidinós a ser un home religiós.

Llull entén que ha de dedicar la seva vida a Déu i no només això també les seves obres. Ell va deixar Mallorca i peregrinà a Sant Jaume de Compostela. Quan acaba la peregrinació torna a Mallorca i va a viure a un monestir cistercenc de Santa Maria "la Real" és llavors quan obté una sòlida relació filosòfica, teològica, religiosa... Aprèn llatí i d'un esclau aprèn àrab. Fa vida contemplativa a Puig de Randa.

És a final d'aquest període que torna a sentir-se il·luminat per Déu, la seva Art serà inspirada directament per Déu

Introducció a l'obra

Llull és l'autor d'una obra que, escrita en quatre llengües (llatí, català, àrab i provençal, aquesta darrera només per a la producció poètica), comprèn uns 243 títols i abraça, prescindint de la producció estrictament literària, les més diverses branques del saber : Filosofia, Teologia, Medicina, Física, Astronomia, Astrologia, etc. De fet, Llull fou un dels primers escriptors europeus que utilitzà una llengua neollatina per tractar algunes d'aquestes matèries; i si l'ús de l'àrab obeí a la necessitat de ser entès per els infidels, la llengua llatina li permeté de fer-se escoltar en els centres culturals més importants de l'Europa del segle XIII.

Llull no fou un escriptor en el sentit modern de la paraula, i si escriví "literatura" ho féu amb unes finalitats pràctiques molt precises. En síntesi, la literatura fou per a ell molt més un mitjà que no pas un fi per tal de fer conèixer la seva "Art", un sistema lògic del pensament lul·lià que si, d'una banda, havia de convertir els infidels a la fe de Crist, de l'altra pretenia de retornar els usos i costums de la creixent vida urbana, caòtica i corrompuda, de la societat occidental a l'ordenació del cristianisme primitiu.

Prosa filosòfica

El sistema filosòfic de Llull, basat fonamentalment en el platonisme cristià

(autors llatins del segle XII) i en el pensament oriental, informa totes les seves obres que li serví per als seus propòsits especulatiu i persuasiu.

L'Art abreujada d'atrotar veritat (versió catalana de la llatina Ars Magna) fou escrita a Mallorca vers el 1271 i és el primer intent d'art general lul·lià. Els principis filosòfics hi

són organitzats de manera que puguin resoldre matemàticament tota mena de dubte. Anterior a aquesta obra és el Llibre del gentil e los tres savis (escrit primer en àrab i per volts de 1272 en català).

L'Arbre de Sciència, llibre molt extens acabat a Roma al 1295, és una veritable enciclopèdia organitzada a partir d'uns arbres al·legòrics que comprenen tot el saber humà. El lector, quan llegeix el llibre, s'endinsa en el més fantàstic abstracte bosc, en una immensa metàfora, on creixen l'arbre elemental, el vegetal, etc.

Obra didàctica i religiosa

En aquest apartat hi ha tres obres remarcables. La primera, el Llibre de l'orde de cavalleria, escrit entre 1275 i 1276, és dedicada a la formació del cavaller cristià segons la més pura concepció medieval. Aquesta obra exercí una gran influència en Tirant lo Blanc, i fou adaptada i en alguns passatges traduïda en el Libro del cavallero et del escudero de Don Juan Manuel.

La segona obra, de caire religiós, és el Llibre de Sancta Maria, estructurat mitjançant un diàleg entre dues dames al·legòriques : Oració i Lausor ("lloança"), que busquen la manera de pregar i de lloar millor a la Mare de Déu. Destaquen també la Doctrina pueril (1278), compendi de normes sobre l'educació dels infants.

Obra narrativa

Lo romanç d'Evast e Blanquerna, tal i com el mateix Lull l'anomena al final de l'obra, és sense cap mena de dubte una de les fites cabdals de la producció lul·liana. Sobre la datació del Blanquerna hi ha diverses teories. Segons la més estesa, sembla que fou escrita en dues etapes. En la primera, entre 1278 i 1288, Lull escriví dos llibres (el del matrimoni i el de clerecia), i l'epíleg. L'any 1294, davant la renúncia al Papat de Celestí V, Lull reprengué l'obra i la completa amb tres llibres més, el de "prelatura", el "d'apostolical senyoria" i "el de la vida ermitana".

El Blanquerna està organitzat en cinc llibres en record de les cinc nafres de Crist i per exemplificar els cinc possibles estats de vida religiosa; Així el protagonista (Blanquerna) és successivament, frare, abat, bisbe, Papa i ermità.

Els protagonistes del "romanç" són Evast i Aloma, pares de Blanquerna; Nastàsia i Natana, mare i filla veïnes de l'hostal d'Evast, i tot un seguit de personatges simbòlics.

Hi trobem també una àmplia mostra de la societat del seu temps: mercaders, pagesos, clergues, etc. És la primera novel·la catalana que té com a protagonista un burgès (no pas un cavaller), el qual es mou per ciutats i viles en lloc de fer-ho per castells i paisatges fantàstics. L'ambientació és decididament realista: s'hi descriuen camps, boscos, carrers, tavernes, etc.

La novel·la intenta oferir un ampli panorama del món mediterrani del segle XIII i dels problemes més angoixants per al cristià. Vol ser una reivindicació del cristianisme primitiu, del retorn als usos socials que entraren en crisi a l'època de Lull i, en certa mesura, és, per tant, una resposta a la crisi d'una societat feudal davant l'aparició d'un nou món "mercantilista" que no té cap tendència contemplativa.

El Blanquerna conté en els seus cinc llibres algunes obres escrites anteriorment per Lull. Aquest es el cas del Llibre d'Avemaria, presentat com escrit per el mateix Blanquerna. En el Llibre d'Amic e Amat, una de les peces cabdals i la més coneguda modernament, intenta de donar a la vida ermitana un contingut místic, mentre que l'Art de contemplació, que apareix com a epíleg, en donà el vessant ascètic.

El llibre de meravelles o Fèlix, fou escrit entre 1288 i 1289. Ens relata la història d'un home que, veient que altes persones no coneixien ni amaven Déu, es decidí a escriure un llibre, el Llibre de meravelles, el qual es parteix en deu parts. Fèlix, el protagonista, recorre el món observant i aprenent de la vida que duen els ermitans i els filòsofs amb els quals parla. A diferència de Blanquerna, que viu totes les etapes de la vida, Fèlix sempre és jove. Així, sembla que en aquest llibre interessa molt més a Lull la situació en l'espai i els continguts ideològic-doctrinals que no pas el protagonista. D'altra banda el Llibre de meravelles està escrit amb una tècnica molt pròpia de l'època: el diàleg entre mestre i deixeble; per tant, som molt lluny de la claredat i la senzillesa expositiva del Blanquerna.

La setena part de l'obra, el Llibre de les bèsties, és una peça molt especial que trenca la tònica d'altres llibres, simples tractats enumeratius. No és el típic bestiari medieval, sinó un interessant apòleg polític i sociològic sobre la vida dels homes.

Llengua i estil

La importància de Lull en el capítol lingüístic es basa en dos fets. En primer lloc, fou el creador del català literari i, en segon lloc, la seva prosa, d'una sintaxi excepcionalment dúctil i flexible, esdevingué un model de llengua que no fou modificat fins que, temps després, la Cancelleria Reial n'imposà un altre.

Pel sol fet de tractar, per primera vegada en català, disciplines filosòfiques, Lull hagué de crear conceptes nous, freqüentment per un curiós sistema de derivació. La idea Lul·liana de la llengua entesa com a mer instrument condicionà en gran manera el seu estil; al Llibre del gentil, per exemple, fe les següents afirmacions:

Cada ciència ha mester los vocables per los quals millor sia manifestada; e car a aquesta ciència demostrativa en menester vocables escurs e que los hòmens llecs no han en ús, e car nós façam aquesta llibre als homens llecs, per açò breument ab plans vocables parlarem d'esta ciència .

Amb el mateix propòsit de didactisme, Lull utilitzà una sèrie de recursos gràfics (com figures, arbres, cercles, etc.) que intentaven de facilitar la comprensió de les seves idees. Els arbres, per exemple, són treballats amb tant de detall que, en alguns casos, constitueixen autèntics símbols de l'obra lul·liana. Al costat d'aquestes il·lustracions, i amb idèntica intenció, cal considerar l'ús d' "eximplis", narracions breus d'estructura al·legòrica i finalitat didàctico-moral